

**MOKSLO PROGRAMA “NUSIKALSTAMUMO LIETUVOJE
PROGNOZĖ IR JO KONTROLĖS PERSPEKTYVOS” –
KOMPLEKSNĖ IR STRATEGINĖ LIETUVOS
MOKSLININKŲ UŽDUOTIS**

doc. dr. Egidijus Kurapka

Lietuvos teisės akademija, Ateities 20, 2057 Vilnius
Telefonas 76 37 18

Spaudai pateikta 1998 m. gegužės 20 d.

S a n t r a u k a

Nusikalstamumas ir jo kontrolė – viena sudėtingiausių mokslo ir praktikos problemų. Be fundamentalių mokslinių tyrimų, kuriais būtų grindžiami taikomieji nusikalstamumo kontrolės tyrimai, turintys didelę praktinę reikšmę, neapsieinama nė vienoje šalyje. Kas gi daroma šiuo klausimu Lietuvoje?

Lietuvos teisės akademija kartu su Teisės institutu, Teismo ekspertizės institutu, Vilniaus universiteto Teisės fakultetu 1994-1997 metais vykdė mokslo programą “Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija”.

Pasak Lietuvos mokslų akademijos bei Valstybinio mokslo ir studijų fondo ekspertų, programa atliko savo paskirtį – Seimui, Vyriausybei, kriminalinės justicijos institucijoms parengtos koncepcijos, programos, norminių aktų projektai, numatantys priemones, kurių reikėtų imtis, kad nusikalstamumo kontrolė Lietuvoje būtų efektyvesnė.

Atlikti tyrimai – geras pagrindas plėtoti ir gilinti nusikalstamumo kontrolės tyrimus, nes moksliniai tyrimai neturi sekti paskui įvykius. Svarbiausias jų tikslas – parengti nusikalstamumo prognostinį modelį ir kriminalinės justicijos ateities viziją.

Todėl jau sudarytas būsimų mokslinių tyrimų programos “Nusikalstamumo Lietuvoje prognozė ir jo kontrolės perspektyvos” projektas.

Lietuvos mokslininkai teisininkai, sukaukę didžiulę patirtį, praturtinę savo žinias Rytų ir Vakarų mokslo laimėjimais, gali ryžtis sunkiam ir kruopščiam nusikalstamumo prognozės ir kriminalinės justicijos kompleksiniam tyrimui. Tai strateginė Lietuvos teisės mokslo ir mokslininkų užduotis.

Mokslo programą numatoma įgyvendinti keturiomis kryptimis:

Pirmoji kryptis – tai nusikalstamumo prognozės tyrimai ir jais pagrįsti nusikalstamumo prevencijos modeliai. Šią kryptį sąlygiškai galima pavadinti “**Nusikalstamumo prognozė ir prevencija**”.

Antroji kryptis – baudžiamosios, administracinės ir civilinės teisės raidos tyrimai *atsižvelgiant į nusikalstamumo prognozę*, į tai, kokia turėtų būti ateities baudžiamoji, administracinė ir civilinė teisė nusikalstamumui kintant kokybiškai ir

kiekybiškai. Šią kryptį galima pavadinti **“Nusikalstamumo prognozė ir baudžiamosios, administracinės ir civilinės teisės poveikio priemonės jam kontroliuoti”**.

Trečioji kryptis – baudžiamojo proceso ir kriminalistikos tyrimai *atsižvelgiant į nusikalstamumo prognozė*

Ją sąlygiškai galima pavadinti **“Nusikalstamumo prognozė ir nusikaltimų tyrimas”**.

Ketvirtoji kryptis – teisėsaugos institucijų sistemos bei funkcijų modeliavimo tyrimai.

Jų tikslas – teisėsaugos institucijų struktūra, funkcijos, pavaldumas.

Šią kryptį sąlygiškai galima pavadinti **“Nusikalstamumo prognozė ir kriminalinės justicijos organizacijos modeliavimas”**.

Manome, jog kompleksinius kriminologinius, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso, kriminalistikos, kriminalinės justicijos problemų tyrimus tikslinga atlikti pagal suderintas programas, atskirų mokslo ir studijų institucijų susitarimus, Europos Sąjungos atitinkamas programas.

Nusikalstamumas ir jo kontrolė – viena aktualiausių mokslo ir praktikos problemų. Be fundamentalių mokslinių tyrimų, kuriais būtų grindžiami taikomieji nusikalstamumo kontrolės tyrimai, turintys didelę praktinę reikšmę, neapsieinama nė vienoje šalyje. Pažymėtina, kad tyrimai, atlikti kitoje šalyje (empirinė medžiaga), gali tik orientuoti (palyginimai, analogiški reiškiniai ir pan.), o ne atstoti nacionalinius tyrimus. Nusikalstamumo tyrimai turi būti pagrįsti savo šalies medžiaga (istoriniai pokyčiai, tendencijos, mentaliteto ypatybės ir savitumai), t.y. turi būti originalūs.

Lietuvos teisės akademija jau vadovavo mokslo programai “Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija”. Atlikti tyrimai – geras pagrindas plėtoti ir gilinti tyrimus nusikalstamumo kontrolės srityje [1]. Bet to neužtenka, nes moksliniai tyrimai neturi sekti paskui įvykius. Svarbiausia jų paskirtis – parengti nusikalstamumo prognostinį modelį ir kriminalinės justicijos ateities viziją.

Todėl yra paruoštas būsimų mokslinių tyrimų programos “Nusikalstamumo Lietuvoje prognozė ir jos kontrolės perspektyvos” projektas.

Ši mokslo programa – tai dėsninga ir organiška Lietuvos teisės akademijos, Teisės instituto, Teismo ekspertizės instituto, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto atliktų tyrimų įgyvendinant mokslo programą “Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija” tąsa ir jos loginė baigtis.

Iki šiol nusikalstamumo tyrimai ir kriminalinės justicijos problematika (iš esmės pagal mokslo programą “Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija”), išskyrus retas išimtis (kai būdavo bandoma nustatyti bendrus nusikalstamumo raidos polinkius), dažniausiai apsiribodavo praeities nusikalstamumu ir su juo susijusiomis kriminalinės justicijos problemomis.

Šiais tyrimais pradėti kurti nusikalstamumo Lietuvoje prognozių bei jomis pagrįstų nusikalstamumo kontrolės kryptių nustatymo pagrindai. Nusikalstamumą galima prognozuoti tik nuolat ilgą laiką jį tiriant. Gretimose Skandinavijos šalyse nusikalstamumas tiriamas ir prognozuojamas nenutrūkstamai, o nusikalstamumo kontrolės kryptys nuolat keičiamos atsižvelgiant į ilgalaikių nusikalstamumo prognozių rezultatus. Tuo tarpu Lietuvoje neatliekami ilgalaikiai permanentiniai nusikalstamumo tyrimai ir prognozės.

Tačiau, kaip minėta, kriminologiniai tyrimai užsienyje negali atstoti kriminologinių jo tyrimų Lietuvoje, o užsienio šalių nusikalstamumo prognozių išvadamis negalima remtis sprendžiant panašias problemas Lietuvoje. Galima taikyti tik kai kuriuos nusikalstamumo prognozių metodus. Tačiau nusikalstamumo tyrimas ir prognozė bet kurioje šalyje yra originalus darbas. Jis turi būti pagrįstas tos šalies duomenimis. Kitų šalių analogiški duomenys gali būti panaudoti tik palyginamajam tyrimui. Todėl Lietuvoje nusikalstamumo analizė ir prognozė gali būti grindžiamos tik Lietuvos nusikalstamumo rodikliais, socialinės raidos prognoze, baudžiamosios ir socialinės politikos kryptimis.

1994-1997 metais atliktas nusikalstamumo Lietuvoje tyrimas pagal mokslo programą "Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija" buvo pirmas tokio pobūdžio mokslinis darbas nepriklausomoje Lietuvoje; jis turėtų būti dirbamas nuolat, kad būtų galima sukaupti duomenų ir jais remiantis numatyti nusikalstamumo pokyčius bei svarbiausias nusikalstamumo kontrolės kryptis. Būtina tirti ir nusikalstamumą lemiančių socialinių dėsnų pokyčius šalyje. Iš bendros socialinės raidos rodiklių reikia išskirti esminius socialinius dėsningumus, ištirti jų kitimo tendencijas ir veikimo amplitudes. Tai įvairūs demografiniai, ekonominiai, socialiniai, psichologiniai, socialiniai teisiniai ir kiti socialiniai veiksniai, lemiantys nusikalstamumo kitimą bei jo prognozės ir kontrolės esminius bruožus.

Be to, aktualu tirti pagrindinius dabarties baudžiamosios politikos aspektus Lietuvoje, jų įtaką bei ryšį su nusikalstamumu ir remiantis tyrimų rezultatais parengti nusikalstamumo kontrolės kryptis.

Kaip jau minėjome, mokslas, o kartu su juo ir nusikalstamumo kontrolės praktika iš esmės "ėjo" paskui realų nusikalstamumą. Nusikalstamumo raida nebuvo numatoma. Kriminalinei justicijai būdavo (ir dabar tebėra) svarbūs tik nusikalstamumo būklės ir struktūros pokyčiai.

Todėl nebuvo pasiruošta reaguoti į organizuotus nusikaltėlių išpuolius ir naujas jų veiklos formas, į sukčiavimus ir kitus finansinius nusikaltimus bei į daugelį ekonominių nusikaltimų apskritai.

Pažymėtina, kad ne tik teisėsaugos institucijos tam nebuvo pasirengusios. Nebuvo siūlymų dėl įstatymų reformos šiose srityse, kriminalistinio pobūdžio rekomendacijų, kurios padėtų užtikrinti veiksmingą nusikaltimų tyrimą, arba į jas nebuvo atsižvelgta.

Taigi naujiems nusikalstamumo šuoliams, susijusiems su perėjimu į rinkos ekonomiką, nebuvo (ir dabar nėra) tinkamai pasirengta: nepakeisti įstatymai, mokslo bazė, vėluoja kriminalinės justicijos institucijų reforma, neparengti kadrai, nevykdoma pažangi techninė politika. Pažymėtina, kad kriminalistikos mokslas nuo realios nusikalstamumo raidos atsiliko dėl daugelio priežasčių:

- sovietiniais laikais nusikalstamumo rodikliai "negalėjo" blogėti. Tai neva prieštaravo socializmo plėtros dėsningumams bei socialistinės santvarkos, palyginti su kapitalistine, pranašumui. Socializmo sąlygomis nusikalstamumas turėjo mažėti, pagrindiniai jo rodikliai švelnėti, o kapitalistinėmis, atvirkščiai, didėti;
- mokslininkai (išskyrus pavienius) nesiėmė prognozuoti nusikalstamumo ir kriminalinės justicijos ateities, vyravo standartinės tyrimų išvados, daromos remiantis nuolat "redaguojama" kriminaline statistika;
- nebuvo ir tinkamai tam paruoštų metodikų bei mokslininkų, galinčių ne tik numatyti nusikalstamumo tendencijas, bet ir parengti geriausiai realybę atspindintį naujos struktūros ateities nusikalstamumo modelį,

- kadangi nebuvo tinkamos kriminologinės bazės, siūlymai dėl įstatymų tobulinimo buvo daugiau teoriniai. Dėl šios priežasties įstatymai atitrūko nuo realaus gyvenimo;
- dėl žinybinių kliūčių ir interesų susikirtimo nebuvo įmanoma nagrinėti bendrų, visai Lietuvos Respublikai svarbių problemų. Tyrimą finansuodavo žinybos, neretai besiorientuojančios į sau palankų tyrimų rezultatą. Jų žinioje buvo kitų žinybų mokslininkams sunkiai prieinama empirinė medžiaga.

Šiuo metu padėtis iš esmės pasikeitė – sudarytos geros sąlygos tirti nusikalstamumą ir kriminalinę justiciją. Visų pirma pažymėtina Lietuvos mokslo tarybos bei valstybinio mokslo ir studijų fondo parama atliekant tyrimus pagal mokslo programą “Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija”. Patyrusių Lietuvos kriminologų, baudžiamosios, administracinės, civilinės teisės, baudžiamojo proceso ir kriminalistikos mokslininkų, atstovaujančių įvairioms žinyboms, pastangomis padėtas ateities tyrimų mokslinis pamatas.

Lietuvos mokslininkai teisininkai, turintys didžiulę patirtį, praturtinę savo žinias Rytų ir Vakarų mokslo laimėjimais, gali ryžtis sunkiam ir kruopščiam nusikalstamumo prognozės ir kriminalinės justicijos kompleksiniam tyrimui.

Lietuvoje tokio pobūdžio tyrimai bus atliekami pirmą kartą, tačiau mokslininkai, kuriems ketinama patikėti tyrimus, yra pajėgūs juos atlikti ir įvykdyti programos uždavinius.

Mokslo programą numatoma įgyvendinti keturiomis kryptimis:

Pirmoji kryptis – nusikalstamumo prognozės tyrimai ir jais pagrįsti nusikalstamumo prevencijos modeliai. Šią kryptį sąlygiškai galima pavadinti “**Nusikalstamumo prognozė ir prevencija**”.

Šios krypties tyrimai turėtų būti dvejojo pobūdžio, tačiau tarpusavyje glaudžiai susiję. Tai ateities nusikalstamumo modelio parengimas ir nusikalstamumo kontrolės programos projekto sudarymas. Tikslinga numatyti 2005-ųjų ir kiek galima vėlesnių metų nusikalstamumą.

Be kriminologų prie šių tyrimų turėtų prisidėti demografai, statistikos, kibernetikos, matematikos ir kai kurių kitų sričių specialistai. Nusikalstamumui prognozuoti tikslinga taikyti demografinius, ekonomikos plėtros ir kai kuriuos kitus šalyje taikomus prognozės modelius.

Rengiant nusikalstamumo kontrolės programą reikės atsižvelgti į numatomas priemones socialinėje, ekonominėje, kultūrinėje ir kitose srityse.

Pirmosios krypties tyrimais bus stengiamasi įgyvendinti šiuos uždavinius:

1. Bendrųjų nusikalstamumo raidos poslinkių prognozė, atsižvelgiant į socialinius, demografinius, kultūrinius ir kitus šalies plėtros dėsningumus, pokyčius ir perspektyvas.
2. Atskirų nusikaltimų rūšių bei formų raidos prognozės bei jų prevencijos perspektyvos Lietuvoje.
3. Nusikalstamumo prognozės informacinės (analitinės) bazės Lietuvoje kūrimas.

Šių problemų kompleksinių tyrimų turinį sudaro:

1. Nusikalstamumo prognozės ir prevencijos kriminologinės metodologinės prielaidos.
2. Nusikalstamumo raidos Lietuvoje bendros tendencijos iki 2005 m. ir ilgalaikis statistinis kriminologinis prognostinis tyrimas iki 2010 m.
3. Socialinių, demografinių, ekonominių, kultūrinių, psichologinių ir kitų veiksnių, turinčių įtakos nusikalstamumui, bei su juo susijusių veiksnių raidos Lietuvoje statistinė kriminologinė prognostinė apžvalga ir analizė.

4. Kriminologinė nusikalstamumo analizė ir jos permanentinis vertinimas tiriamuoju laikotarpiu, statistinis nusikaltėlio asmenybės socialinis demografinis ir teisinis tyrimas.
5. Statistinis socialinės raidos Lietuvoje tyrimas ir socialinių dėsningumų, lemiančių nusikalstamumą, atranka.
6. Nusikalstamumą lemiančių foninių reiškinių statistinis tyrimas ir jų kitimo kriminologinė prognozė.
7. Nusikalstamumo kontrolės pagrindinių kryptų kriminologinio tyrimo išvadų prognostinis vertinimas.
8. Nusikalstamumo prevencijos (subjektų ir priemonių) raidos Lietuvoje statistinis kriminologinis tyrimas.
9. Nusikalstamumo Lietuvoje prognozės ir prevencijos politikos strategija (pagrindinės kryptys).
10. Atskirų nusikaltimų rūšių bei formų (smurtinio nusikalstamumo; savanaudiškų turtinių nusikaltimų; ekonominių nusikaltimų; organizuoto nusikalstamumo, terorizmo ir korupcijos; nepilnamečių, jaunimo ir kitų socialinių sluoksnių; nusikaltimų, susijusių su narkotikais) paplitimo ir jų tendencijų Lietuvoje prognozė ir prevencijos perspektyvos.
11. Nusikalstamumo geografija Lietuvoje ir jos prognozė.
12. Prognostinė informacinė analitinė bazė. Ilgalaikės nusikalstamumo prognozės Lietuvoje metodikos informacinių statistinių reikalavimų nagrinėjimas ir tikslinimas. Palyginamoji prognostinių modelių Lietuvoje informacinė statistinė analizė.

Antroji kryptis – baudžiamosios, administracinės ir civilinės teisės raidos tyrimai atsižvelgiant į nusikalstamumo prognozę, į tai, kokia turėtų būti ateities baudžiamoji, administracinė ir civilinė teisė nusikalstamumui kintant kokybiškai ir kiekybiškai. Šią kryptį galima pavadinti **“Nusikalstamumo prognozė ir baudžiamosios, administracinės ir civilinės teisės poveikio priemonės jam kontroliuoti”**.

Atliekant tyrimus šioje srityje, pirmą kartą turėtų būti rengiami siūlymai dėl įstatymų tobulinimo atsižvelgiant į kriminologinius tyrimus. Pirmiausia reikėtų atkreipti dėmesį į nusikalstamumo prognozę, iš naujo įvertinti Lietuvos baudžiamuosius ir administracinius įstatymus ir prireikus teikti siūlymų dėl teisės reformos. Tai labai sunkus darbas, ir jį dirbant teks bendradarbiauti su valstybės struktūromis. Antraip bus įmanoma nurodyti tik bendras nuostatas bei keistinus atskirus įstatymus arba jų dalį ir nematyti visumos, o tokia praktika nėra nei racionali, nei veiksminga.

Antrosios krypties tyrimų tikslas – spręsti šias problemas:

1. Teisinės politikos ir baudžiamųjų, administracinių bei civilinių teisinio poveikio priemonių raidos perspektyvos.
2. Baudžiamųjų, administracinių, civilinių įstatymų, kontroliuojančių atskirų rūšių bei formų nusikalstamumą, veiksmingumo tyrimai.
3. Nuteistųjų asmenų resocializacijos socialinės teisinės problemos.

Šių problemų kompleksinių tyrimų turinį sudaro:

1. Baudžiamoji veikų kriminalizavimo bei įstatymų taikymo politika Lietuvoje po 1990 metų.
2. Administracinių ir baudžiamųjų teisinio poveikio priemonių derinimo principai ir tų principų taikymas rengiant naujus įstatymus.

3. Administracinių ir baudžiamųjų įstatymų neveiksmingumo priežastys ir tų priežasčių šalinimo būdai.
4. Kokybinių ir kiekybinių nusikalstamumo pokyčių prognozės duomenų ir vertybinio kriterijaus naudojimas rengiant administracinius ir baudžiamuosius įstatymus.
5. Atskirų rūšių nusikaltimų – valstybės tarnybos, ūkininkavimo tvarkos, turtinių, finan-

sinių – baudžiamoji teisinė charakteristika ir baudžiamosios teisinės kovos su jais priemonės.

6. Organizuotas nusikalstamumas ir baudžiamosios teisinės kovos su juo priemonės.
7. Valstybių, kovojančių su nusikalstamumu, bendradarbiavimas.
8. Jungtinių Tautų Organizacijos bei Europos Tarybos konvencijos ir kiti tarptautiniai aktai, nagrinėjantys socialinį darbą su asmenimis, nuteistais laisvės atėmimo bausme ir ją atlikusiais, lygtinai paleistais iš laisvės atėmimo vietų, atleistais nuo bausmės prieš terminą, bei asmenimis, kuriems atidėtas bausmės vykdymas, ir tų aktų įtaka rengiamiems Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo įstatymams.
9. JTO bei Europos Tarybos rekomendacijos dėl personalo, stebinčio šių kategorijų nuteistųjų elgesį, kvalifikacijos ir darbo metodų.
10. Asmenų, kuriems atidėtas bausmės vykdymas, nuteistų laisvės atėmimo bausme, lygtinai atleistų nuo bausmės prieš terminą arba lygtinai paleistų iš laisvės atėmimo vietų, resocializacijos teisinis suregulavimas.
11. Nuteistųjų elgesį stebinčių tarnybų veiklos teisinė reforma, kaip teisinės sistemos reformos dalis.
12. Pataisos įstaigų personalo, probacijos ir sąlyginio atleidimo nuo bausmės tarnybų, atliekančio nuteistųjų resocializaciją, parengimas.

Trečioji kryptis – baudžiamojo proceso ir kriminalistikos tyrimai, kurie bus atliekami atsižvelgiant į nusikalstamumo prognozę.

Ją sąlygiškai galima pavadinti “**Nusikalstamumo prognozė ir nusikaltimų tyrimas**”.

Atliekant šios krypties tyrimus reikėtų atsižvelgti tiek į ateities nusikalstamumą, tiek į galimus panaudoti nusikaltimų tyrimo technikas, kitų mokslo šakų laimėjimus. Labai svarbu užtikrinti veiksmingą nusikaltimų tyrimą kriminalistikos priemonėmis, parengti perspektyvią kriminalistikos taktiką ir metodiką. Be to, rengiant kriminalistikos rekomendacijas, reikia atsižvelgti ir į baudžiamųjų bei baudžiamojo proceso įstatymų pokyčius, turinčius didelę reikšmę kriminalistikos taktikai ir metodikai tobulinti.

Būtina toliau tirti baudžiamojo proceso realijas, kurti optimalias jo formas, kad baudžiamasis procesas taptų dar demokratiškesnis, racionalesnis, skatintų greitai ir rezultatyviai tirti nusikaltimus, garantuotų asmenų, įtrauktų į baudžiamąjį procesą, teises ir teisėtus interesus.

Trečiosios krypties tyrimais bus siekiama šių tikslų:

1. Baudžiamojo proceso realijos ir optimalus demokratiškas jo ateities modelis.
2. Kriminalistikos mokslo teorinių pagrindų plėtotė Lietuvoje.
3. Mokslinių nusikaltimų tyrimo metodų rengimas ir tobulinimas.

Trečiosios krypties tyrimų turinį sudaro:

- baudžiamojo proceso įstatymo normų suderinamumo su Lietuvos Respublikos Konstitucija ir tam tikrais tarptautiniais dokumentais, pirmiausia su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, galimybės, jų įvertinimas ir konkrečių siūlymų teikimas;
- procesinė prievarta ir asmens teisių bei laisvių apsauga ir jos garantijos baudžiamajame procese;
- baudžiamojo proceso įstatymo normų veiksmingumo didinimas, optimizacija ir kai kurių procesinių procedūrų bei procesinių formų supaprastinimo galimybės;

- naujų įrodymų rūšių (specialisto išvados, telefoninių pokalbių klausymo, patikrinimo aktų) panaudojimo tiriant konkrečias baudžiamąsias bylas, procesinių terminų laikymosi praktika, jos efektyvumas bei kriminalistinė ir procesinė teisinė reikšmė;
- nusikaltimų tyrimo iki teismo procesinių ir organizacinių problemų tolesnis tyrinėjimas;
- specialių žinių panaudojimo baudžiamajame procese formų bei jų rezultatyvumo procesinė teisinė ir praktinė analizė;
- nukentėjusiojo teisinio statuso tobulinimo klausimai;
- kriminalistikos teorijos tolesnė raida;
- kriminalistikos strategija ir jos vieta nusikalstamumo kontrolės prognozėje;
- kriminalistikos profilaktikos struktūra ir jos galimybių panaudojimas užkertant kelią nusikaltimams;
- kriminalistinių institucijų reforma ir jos perspektyvos vykdant nusikaltimų kontrolės uždavinius;
- nusikaltimų tyrimo praktikos pagal atskiras nusikaltimų rūšis apibendrinimas ir jų tyrimo koncepcijos tobulinimas;
- bandomųjų kompiuterinių patariamųjų (pirmame nusikaltimų tyrimo etape) programų pagal atskirų rūšių nusikaltimus kūrimas;
- teorinės ir praktinės teismo ekspertizės problemos įgyvendinant teisinę sistemos reformą;
- kriminalistinės informatikos plėtros, diegiant naujausius mokslo laimėjimus ir pasaulinę patirtį Lietuvoje, galimybės;
- kompiuterinių ir kitų informatikos nusikaltimų tyrimo ypatumų užsienyje ir Lietuvoje analizė.

Ketvirtoji kryptis – teisėsaugos institucijų sistemos bei funkcijų modeliavimo tyrimai.

Mokslininkai, įvertinę ateities nusikalstamumą ir įstatymų leidybą, turėtų numatyti teisėsaugos institucijų struktūrą, funkciją, pavaldumą.

Šią kryptį sąlygiškai galima pavadinti **“Nusikalstamumo prognozė ir kriminalinės justicijos organizacijos modeliavimas”**.

Lietuvos kriminalinės justicijos institucijų sistema bei funkcijos turėtų būti tobulinamos naudojant lanksčią metodiką, atsižvelgiant į tobulinimo poreikio pagrindų kitimą. Tobulinimo pagrindų sistemoje be politinių, teisinių, organizacinių bei kitų pagrindų svarbią vietą užima kriminologiniai pagrindai. Be abejo, vertingiausios iš jų yra kriminologinės prognozės, leidžiančios iš anksto modeliuoti būtiną organizacinį kriminalinės justicijos kitimą. Taigi organizacinė sistema ne tik greitai reaguoja į nusikalstamumo tendencijas, bet, ir tai itin svarbu, gali inicijuoti prevencines priemones ir šitaip kontroliuoti nusikalstamumą.

Moksliniais tyrimais būtina nustatyti organizacinius kriminalinės justicijos institucijų ir funkcijų sistemos modeliavimo, atsižvelgiant į nusikalstamumo prognozes, pagrindus ir metodus.

Išskirtini du šios krypties tyrimų tikslai:

1. Teoriškai nustatyti Lietuvai priimtina kriminalinės justicijos organizacinį modelį, pagal kurį būtų galima savarankiškai kurti kriminalinės justicijos vidaus struktūrą atsižvelgiant į nusikalstamumo prognozes.
2. Teoriškai nustatyti pagrindinius organizacinės veiklos keitimo metodus, siūlytinus taikyti kriminalinės justicijos organizacijoje, siekiant kontroliuoti nusikalstamumą.

Šiems tyrimo tikslams būtina:

- nagrinėti Lietuvos ir užsienio valstybių kriminalinės justicijos organizacijas jų gali

mybių daryti organizacinius sprendimus atsižvelgiant į kriminologines prognozes požiūriu;

- nagrinėti Lietuvos Respublikos teisės aktus, nustatyti teises priežastis, skatinančias arba trukdančias kriminalinės justicijos organizacijai modeliuoti savo veiklą pagal nusikalstamumo prognozes.

Atsižvelgiant į visų keturių krypčių problemas, suformuluoti tokie programos tikslai:

- parengti nusikalstamumo Lietuvoje prognostinį modelį;
- remiantis nusikalstamumo prognoze kurti kriminalinės justicijos sistemą, nustatyti jos veiklos pobūdį, teikti siūlymų dėl teisinės reformos strategijos ir taktikos;
- atsižvelgiant į ateities nusikalstamumo modelį, tirti baudžiamųjų, civilinių ir administracinių priemonių veiksmingumą ir teikti siūlymų dėl jų realios padėties atitikimo;
- toliau nagrinėti baudžiamojo proceso ir kriminalistikos problemas, kad būtų galima realiai diegti mokslo ir technikos laimėjimus tiriant nusikaltimus, laiku reaguoti į nusikalstamumo struktūros pasikeitimus ir jos raidos tendencijas.

Svarbiausi Mokslo programos uždaviniai yra šie:

- ištirti nusikalstamumą Lietuvoje, apibendrinti gautus rezultatus ir parengti nusikalstamumo iki 2005-ųjų bei iki 2010-ųjų modelius;
- rengti siūlymus dėl nusikalstamumo prevencijos ir kontrolės priemonių teisės sistemos reformos ir teisėtvarkos srityje;
- atsižvelgti į nusikalstamumo perspektyvas, ištirti, ar baudžiamieji, civiliniai, administraciniai, baudžiamojo proceso ir kiti įstatymai atitinka realią nusikalstamumo padėtį bei nusikalstamumo poslinkius;
- tirti, kas trukdo atskleisti nusikaltimus, ypač naujų rūšių, padaromus perėjimo iš vienos sanklodos į kitą laikmečiu;
- parengti Lietuvos kriminalistikos perspektyvinį teorinį modelį;
- remiantis tyrimų rezultatais nuolat teikti siūlymus Seimui ir Vyriausybei, teisėsaugos institucijoms dėl teisės reformos įgyvendinimo.

Išvados

Laukiami šie svarbiausi rezultatai, kuriuos tyrėjai užsibrėžė pasiekti įgyvendinami programa:

1. Mokslinės metodinės nusikalstamumo prognozės prielaidos Lietuvoje.
2. Ilgalaikis nusikalstamumo prognostinis modelis ir nusikalstamumo prevencijos bei kontrolės ilgalaikės programos strateginės nuostatos.
3. Atskirų nusikaltimų rūšių bei formų prognozės ir prevencijos strategija.
4. Nusikalstamumo Lietuvoje prognostinių duomenų informacinė-analitinė bazė.
5. Studija apie baudžiamąją politiką Lietuvoje po 1990 metų, įstatymų pakeitimai, baudžiamojo poveikio priemonių taikymo politikos įvertinimas.
6. Studija apie organizuotą nusikalstamumą Lietuvoje po 1990 metų ir baudžiamojo poveikio priemonių organizuotam nusikalstamumui įveikti taikymą.
7. Siūlymai dėl Baudžiamojo kodekso proceso specialiosios dalies tobulinimo, darnios baudžiamųjų sankcijų sistemos sudarymo metodikos.
8. Siūlymai dėl baudžiamosios ir administracinės atsakomybės atskyrimo kriterijų ir darnios administracinių normų sistemos; administracinių ir baudžiamųjų įstatymų veiksmingumo vertinimo metodika.
9. Įstatymų dėl atsakomybės už turtinius, valstybės tarnybos, ūkininkavimo tvarkos, finansinius nusikaltimus taikymo praktikos analizė.

10. Baudžiamojo, administracinio ir civilinio poveikio priemonių už atskirus nusikaltimus ir administracinius pažeidimus praktinio taikymo analizė, atitinkami įstatymų projektai.
11. Tarptautinių sutarčių dėl valstybių, kovojančių su nusikalstamumu, bendradarbiavimo įstatymų projektai, jų įsigaliojimo teisinis mechanizmas.
12. Nuteistųjų resocializacijos sistema, jos įgyvendinimo sąlygos, atitinkančios mūsų valstybės poreikius įgyvendinant nusikaltimų recidyvo prevenciją bei tarptautinių dokumentų reikalavimus, naujas tendencijas, pastaruoju metu įsigalinčias Europos valstybėse.
13. Įstatymų projektai bei siūlymai tobulinti baudžiamojo proceso įstatymus, kitų projektų mokslinės ekspertizės, mokslinės rekomendacijos teisėsaugos institucijoms, kaip optimizuoti praktinę nusikaltimų tyrimo veiklą, analitiniai apibendrinimai, mokslinės informacinės apžvalgos, disertacijos, mokslinės, praktinės metodinės rekomendacijos ir moksliniai straipsniai.
14. Kriminalistikos teorinių pagrindų Lietuvoje plėtojimas, originalių kriminalistinio tyrimo metodikų kūrimas ir tobulinimas.
15. Patariamųjų kriminalistinės informatikos sistemų kūrimo bei kompiuterinių ir kitų informatikos nusikaltimų tyrimo Lietuvoje rekomendacijos.
16. Teorinis kriminalinės justicijos institucijų ir funkcijų sistemos modelis, kuris galėtų būti įgyvendintas Lietuvoje, kad remiantis kriminologinėmis prognozėmis būtų sustiprintos valstybės galios kontroliuoti nusikalstamumą. Teorinis modelis turėtų būti teisiškai pagrįstas, todėl teisinės rekomendacijos skatintų teisės aktų, nustatančių kriminalinės justicijos organizacijos statusą, rengimą bei redagavimą.

□□□

LITERATŪRA

1. **Mokslo** programos “Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija” baigiamoji ataskaita. – V., 1997.
2. **Kuklianskis S., Kurapka E.** Mokslo programa “Nusikalstamumas ir kriminalinė justicija” – kompleksinio nusikalstamumo tyrimo perspektyvos // Kriminalinė justicija. LPA mokslo darbai. – V., 1995. – T. IV.

□□□

Research Programme “Crime Prognosis in Lithuania and Perspectives of its Control” – a Complex and Strategic Task to the Lithuanian Researchers

E. Kurapka, Dr., Assoc. Prof.

Law Academy of Lithuania

SUMMARY

Crime and its control problem is one of the most complicated research and practice problems. Fundamental scientific researches make basis to applied crime control researches and the latter makes an effective influence on practice that is peculiar to every country. What is being done in this sphere in Lithuania?

In 1994-1997, the Law Academy of Lithuania together with the Institute of Law, the Institute of Forensic Sciences, Law Faculty of Vilnius University conducted research programme “Crime and Criminal Justice”.

As the experts of the Lithuanian Science Academy and the State Fund of Sciences and the State Fund of Science and Study stated, the programme answered its purpose, i.e. a preparation of concepts, programmes, normative act drafts and other suggestions how to make crime control in Lithuania more effective to the Seimas, Government and institutions of criminal justice of the Republic.

The conducted researches form good fundamentals to develop and deepen research in crime control, as the results of scientific research are not to follow after the events, their main aim is to prepare a crime prognostic model and future vision of criminal justice.

Therefore, the future project of the research programme “Crime Prognosis in Lithuania and Perspectives of its Control” has been prepared.

Lithuanian researchers – lawyers having compiled significant experience, gained their knowledge taking into consideration achievements of Eastern and Western science – can resolve to start a complicated and much work demanding complex research on crime prognosis and criminal justice. That is a strategic task to the Lithuanian science and researchers. The research programme is going to be conducted in four trends:

The first trend – research on crime prognosis and taking it into consideration, creation of crime prevention model.

The second trend – research on criminal, administrative and civil law development, with regard to crime prognosis, about the future criminal, administrative and civil law in the context of crime qualitative and quantitative changes. This trend can be called “**Crime Prognosis and Means of Criminal, Administrative and Civil Law Influence for its Control**”.

The third trend will cover the research in the spheres of criminal process and criminalistics, taking into consideration crime prognosis.

Relatively it can be called “**Crime Prognosis and Investigation**”.

The fourth trend will cover the research on systems of law enforcement institutions and functions modelling.

Researchers working under this trend should answer the question how law enforcement institutions should be structured, what model of their functions and subordination should be.

Relatively this trend can be called “**Crime Prognosis and Modelling of Criminal Justice Organisation**”.

We consider it to be purposeful to conduct the research on problems of criminology, criminal law, criminal process, criminalistics, criminal justice according to co-ordinated programmes, agreements between different research and study institutions in the framework of corresponding European Union programmes conducting joint projects to analyse complex interdisciplinary scientific problems.

